

ДО ПИТАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ В УМОВАХ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

THE QUESTION OF PENSION PROVISION OF JUDGES IN TERMS OF PENSION REFORM IN UKRAINE

Дідиченко М.А.,
кандидат юридичних наук, суддя
Київського апеляційного господарського суду

У статті проаналізовано специфіку впливу пенсійної реформи в Україні на суддів. Визначено тенденції подальшого розвитку пенсійного забезпечення суддів в умовах пенсійної реформи.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, суддя, пенсійна реформа, пенсія, пенсійний вік.

В статье проанализирована специфика влияния пенсионной реформы в Украине на судей. Определены тенденции дальнейшего развития пенсионного обеспечения судей в условиях пенсионной реформы.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, судья, пенсионная реформа, пенсия, пенсионный возраст.

In the article analyzed the specifics of the impact of the pension reform in Ukraine on judges. The tendencies of further development of pension provision of judges in the conditions of pension reform are determined.

Key words: pension, judge, pension reform, pension, retirement age.

11 жовтня 2017 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. № 2148–VIII [1], який можна окреслити як «пенсійну реформу». Хоча наведеними положеннями пенсійна реформа не обмежується, в подальшому будуть впроваджуватися інші норми цього закону. Також багато законоположень перебуває на етапі розробки, доцільно здійснити аналіз новел, які запроваджуються цим законодавчим актом.

Актуальним буде звернення до питання пенсійного забезпечення суддів в умовах проведення пенсійної реформи та визначення ключові позиції, якими вноситимуться зміни щодо них.

Пенсійне забезпечення суддів виступає однією з важливих соціальних та економічних гарантій діяльності суддів, їх добросовісності та неупередженості, престижу суддівської діяльності та їх соціально-правового статусу. Тому у належному пенсійному забезпеченні суддів, без перебільшення, зацікавлене усе суспільство загалом, що робить окреслену проблематику особливо значимою.

Проблематика пенсійного забезпечення суддів тією чи іншою мірою була предметом дослідження наступних вчених: В.М. Андріїв, Н.Б. Болотіна, М.А. Дідиченко, М.І. Іншин, С.М. Прилипко, Д.М. Притика, В.С. Тарасенко, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко тощо. Тим не менш аспект пенсійного забезпечення суддів крізь призму пенсійної реформи досі не був розглянутий, що зумовлює потребу його загальнотеоретичної характеристики.

Станом нині питання пенсійного забезпечення суддів урегульовано у ст. 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Відповідно до ч. 1 наведеної статті, судді, який вийшов у відставку, після досягнення чоловіками віку 62 років, жінками – пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне стра-

хування», виплачується пенсія на умовах, визначених зазначеним Законом, або, за його вибором, щомісячне довічне грошове утримання. До досягнення зазначеного віку право на пенсію за віком або щомісячне довічне грошове утримання мають чоловіки 1955 р. народження і старші після досягнення ними такого віку: 1) 61 рік – які народилися з 1 січня 1954 р. по 31 грудня 1954 р.; 2) 61 рік 6 місяців – які народилися з 1 січня 1955 р. по 31 грудня 1955 р.

Таким чином, здійснення нарахування та призначення пенсій відбувається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3], або ж судді нараховується грошове забезпечення відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». При цьому пенсійний вік жінок-суддів розраховується згідно з положеннями наведеного законодавчого акта.

Як зазначається у ч. 2 ст. 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя у відставці, який не досяг віку, встановленого ч. 1 цієї статті, отримує щомісячне довічне грошове утримання. При досягненні таким суддею віку, встановленого ч. 1 цієї статті, за ним зберігається право на отримання щомісячного довічного грошового утримання або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Таким чином, кожному з суддів надається вибір – обрати нарахування пенсії у передбаченому законодавством розмірі, який обчислюється на загальних підставах, або ж обрати як альтернативу щомісячне грошове утримання.

Щодо розміру такої особливої виплати, як «довічне грошове утримання», останнє, за ч. 3 наведеної статті, виплачується судді у відставці в розмірі 50% суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді. За кожен повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на 2% грошового

утримання судді. Відповідно, суддя самостійно обирає той вид виплат, яким буде йому вигіднішим.

При цьому, згідно з ч. 4 аналізованої статті, у разі зміни розміру складових елементів суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання. Тому прив'язка грошового утримання здійснюється не до конкретної суми чи окладу, що діяв у період праці конкретного судді, якому призначаються виплати, а зважаючи на дійсний підхід до оплати праці.

Як впливає із ч. 5 ст. 142, пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), отриманого суддею після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України коштом Державного бюджету України.

У порядку нарахування довічного утримання та співфінансування суддів відображається основна суть відповідних платежів, адже у разі призначення пенсій за загальними правилами їх виплата здійснюється коштом Пенсійного фонду, джерелом покриття якого є страхові внески, що нараховуються на грошове утримання суддів; у разі довічного утримання судді, хоча його і виплачують органи Пенсійного фонду, останнє фінансується коштом державного бюджету. Порядок такого фінансування визначається ст. 149 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка встановлює, що суди фінансуються згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими відповідно до вимог цього Закону, у межах річної суми видатків, визначених Державним бюджетом України на поточний фінансовий рік, у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

З приводу визначення пенсій за віком, на які мають право судді як учасники солідарної пенсійної системи, пенсійна реформа у цьому контексті має суттєві зміни. Внаслідок прийняття Закону № 2148–VIII, хоча формально не змінено вік, з якого можуть бути призначені пенсії, відповідно до нової редакції ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування», ключову роль у призначенні пенсій відіграє страховий стаж.

Так, відповідно до ст. 26 цього Закону, особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 р. Починаючи з 1 січня 2018 р. право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу: з 1 січня 2018 р. по 31 грудня 2018 р. – не менше 25 років; із 1 січня 2019 р. по 31 грудня 2019 р. – не менше 26 років; із 1 січня 2020 р. по 31 грудня 2020 р. – не менше 27 років; із 1 січня 2021 р. по 31 грудня 2021 р. – не менше 28 років; із 1 січня 2022 р. по 31 грудня 2022 р. – не менше 29 років; із 1 січня 2023 р. по 31 грудня 2023 р. – не менше 30 років; із 1 січня 2024 р. по 31 грудня 2024 р. – не менше 31 року; з 1 січня 2025 р. по 31 грудня 2025 р. – не менше

32 років; із 1 січня 2026 р. по 31 грудня 2026 р. – не менше 33 років; із 1 січня 2027 р. по 31 грудня 2027 р. – не менше 34 років; починаючи з 1 січня 2028 р. – не менше 35 років.

При цьому у положенні зазначається, що до досягнення віку, встановленого абз. 1 і 2 цієї частини, право на пенсію за віком за наявності відповідного страхового стажу мають жінки 1961 р. народження і старші після досягнення ними такого віку: 55 років – які народилися по 30 вересня 1956 р. включно; 55 років 6 місяців – які народилися з 1 жовтня 1956 р. по 31 березня 1957 р.; 56 років – які народилися з 1 квітня 1957 р. по 30 вересня 1957 р.; 56 років 6 місяців – які народилися з 1 жовтня 1957 р. по 31 березня 1958 р.; 57 років – які народилися з 1 квітня 1958 р. по 30 вересня 1958 р.; 57 років 6 місяців – які народилися з 1 жовтня 1958 р. по 31 березня 1959 р.; 58 років – які народилися з 1 квітня 1959 р. по 30 вересня 1959 р.; 58 років 6 місяців – які народилися з 1 жовтня 1959 р. по 31 березня 1960 р.; 59 років – які народилися з 1 квітня 1960 р. по 30 вересня 1960 р.; 59 років 6 місяців – які народилися з 1 жовтня 1960 р. по 31 березня 1961 р.; 60 років – які народилися з 1 квітня 1961 р. по 31 грудня 1961 р.

Зокрема, варто звернути увагу, що в разі відсутності, починаючи з 1 січня 2018 р., страхового стажу, передбаченого ч. 1 цієї статті, право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 63 роки мають особи за наявності страхового стажу: по 31 грудня 2018 р. – від 15 до 25 років; із 1 січня 2019 р. по 31 грудня 2019 р. – від 16 до 26 років; із 1 січня 2020 р. по 31 грудня 2020 р. – від 17 до 27 років; із 1 січня 2021 р. по 31 грудня 2021 р. – від 18 до 28 років; із 1 січня 2022 р. по 31 грудня 2022 р. – від 19 до 29 років; із 1 січня 2023 р. по 31 грудня 2023 р. – від 20 до 30 років; із 1 січня 2024 р. по 31 грудня 2024 р. – від 21 до 31 року; з 1 січня 2025 р. по 31 грудня 2025 р. – від 22 до 32 років; із 1 січня 2026 р. по 31 грудня 2026 р. – від 23 до 33 років; із 1 січня 2027 р. по 31 грудня 2027 р. – від 24 до 34 років; починаючи з 1 січня 2028 р. – від 25 до 35 років. Натомість у разі відсутності, починаючи з 1 січня 2019 р., страхового стажу, передбаченого ч.ч. 1 і 2 цієї статті, право на призначення пенсії за віком мають особи після досягнення віку 65 років за наявності страхового стажу: з 1 січня 2019 р. по 31 грудня 2019 р. – від 15 до 16 років; із 1 січня 2020 р. по 31 грудня 2020 р. – від 15 до 17 років; із 1 січня 2021 р. по 31 грудня 2021 р. – від 15 до 18 років; із 1 січня 2022 р. по 31 грудня 2022 р. – від 15 до 19 років; із 1 січня 2023 р. по 31 грудня 2023 р. – від 15 до 20 років; із 1 січня 2024 р. по 31 грудня 2024 р. – від 15 до 21 року; з 1 січня 2025 р. по 31 грудня 2025 р. – від 15 до 22 років; із 1 січня 2026 р. по 31 грудня 2026 р. – від 15 до 23 років; із 1 січня 2027 р. по 31 грудня 2027 р. – від 15 до 24 років; починаючи з 1 січня 2028 р. – від 15 до 25 років.

Цікавим є положення, за яким у разі відсутності, починаючи з 1 січня 2018 р., необхідного страхового стажу на дату досягнення віку, передбаченого

ч.ч. 1–3 цієї статті, пенсію за віком може бути призначено після набуття особою страхового стажу, визначеного ч.ч. 1–3 цієї статті на дату досягнення відповідного віку. Крім цього, починаючи з 1 січня 2028 р., у разі наявності 40 і більше календарних років страхового стажу, пенсія за віком призначається незалежно від віку.

Розглядаючи питання пенсійного забезпечення суддів у контексті наведеної реформи, необхідно звернути особливу увагу на ту обставину, що згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», суддею може бути особа, яка досягла 30 років із граничним терміном перебування на посаді судді – досягнення 65 років. Наведені обмеження відіграють особливу роль у системі пенсійного забезпечення суддів, адже з огляду на особливості солідарної системи з обмеженими можливостями участі у накопичувальній системі пенсійного забезпечення страховий стаж самих суддів розраховуватиметься, зважаючи на їх трудову діяльність не лише на посадах суддів. Саме тому така альтернатива, як довічне утримання судді, відповідає інтересам цієї категорії осіб та забезпечує належне пенсійне забезпечення суддів у старості, зокрема у випадках, коли сплачених у солідарній пенсійній системі страхових внесків є не вистачає для призначення пенсії судді гідного рівня.

Сама ж пенсійна реформа підвищує роль саме трудового стажу, а не конкретного віку для призначення пенсії в загальному порядку. Ця особливість також відображається і на пенсійному забезпеченні суддів. Наведена побудова системи пенсійного забезпечення буде також відігравати мотиваційну функцію, яка полягає у стимулюванні осіб обіймати цю посаду протягом тривалого часу. У цьому разі достатньою для гідного розміру пенсійних виплат суддів є участь у загальній солідарній системі пенсійного страхування. Тим не менше для осіб, страховий стаж яких не дає змоги взяти участь у системі страхового забезпечення, альтернативою буде отримання оплат у формі довічного грошового утримання судді.

Також, згідно з п. 4–7 Розділу XV «Прикінцевих положень» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3], особам, пенсії/щомісячне довічне грошове утримання яким призначені відповідно до законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про державну службу», «Про Національний банк України», «Про дипломатичну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата України», «Про судоустрій і статус суддів», «Про судову експертизу», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», Митного кодексу України, Податкового кодексу України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, розмір яких з урахуванням перерахунку, передбаченого п.п. 4–3 цього розділу, розрахований за нормами цього Закону, буде більший, проводиться автома-

тичне, без їхнього звернення, переведення пенсії на умовах, передбачених цим Законом, за матеріалами пенсійних справ. Таким чином забезпечуватиметься така форма пенсійного забезпечення, яка буде становити інтерес судді.

Також позитивним вбачаємо відновлення виплат пенсій працюючим пенсіонерам, які були зменшені чи змінені чим порушено права на пенсійне забезпечення багатьох осіб, які надавалися попередньо діючим законодавством та з підстав яких було призначено відповідні пенсійні виплати. Так, п. 13–1 Розділу XV «Прикінцевих положень» виплата працюючим пенсіонерам у період роботи на інших посадах пенсій, призначених на умовах законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата України», «Про наукову і науково-технічну діяльність», з 1 жовтня 2017 р. поновлюється у розмірах, що були встановлені відповідними законами. Змушені констатувати, що таких осіб, які за критеріями віку потрапляють під дію відповідного абз. цього пункту, небагато. Натомість абз. 1 досліджуваного пункту встановлює, що з 1 жовтня 2017 р. пенсії, призначені після набрання чинності Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (крім осіб з інвалідністю I та II груп, осіб з інвалідністю внаслідок війни III групи та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія п. 1 ст. 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») на умовах законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про статус народного депутата України», «Про наукову і науково-технічну діяльність» у період роботи на посадах державної служби, визначених Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII, а також на посадах та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», виплачуються у розмірі, обчисленому відповідно до цього Закону.

Таким чином, законодавець практично відмовляється від практики пенсійних виплат суддям, які ще на момент досягнення віку, з якого, відповідно до чинних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», виникає право на пенсію, продовжують працювати. Тим не менше в умовах відсутності можливості забезпечити високі соціальні стандарти у сфері пенсійного забезпечення суддів, а також з урахуванням суттєвого підняття розміру суддівської винагороди у новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402–VIII [2], такий соціальний компроміс видається обґрунтованим. Однак звертаємо увагу на неприпустимість обмеження прав осіб, які вже виникли на підставі попередньо діючого законодавства. Про це неодноразово зазначав Конституційний Суд України, розглядаючи відповідні категорії справ.

З огляду на те, що значна кількість суддів у подальшому матиме змогу отримати достойне пенсійне забезпечення на загальних підставах, важливим аспектом пенсійної реформи є встановлення автоматичної індексації заробітних плат. Так, ст. 42 Закону

України «Про пенсійне забезпечення» [4] була доповнена підпунктом, за яким органи Пенсійного фонду щороку з 1 квітня без додаткового звернення особи проводять перерахунок пенсії тим особам, які на 1 березня року, в якому здійснюється перерахунок, набули право на проведення перерахунку, передбаченого абз. 1–3 цієї частини, на найбільш вигідних умовах. Порядок такого перерахунку пенсії встановлюється правлінням Пенсійного фонду за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення. Такий крок вважаємо надзвичайно важливим, адже завжди питання індексації пенсій у нашій державі відкладалося з огляду на складне економічне становище.

Відкритим питанням залишається накопичувальна пенсійна система, яку планується запровадити найближчим часом. Якщо у системі оплати суддів та пенсійного забезпечення не відбудеться значних змін, така система дасть змогу зберегти протягом суддівської праці значні суми коштів. На нашу думку, з огляду на намагання перейти до накопичувального принципу пенсійних виплат по всій державі, перспективним видається такий подальший напрям реформування системи оплати праці суддів,

як заміна довічного грошового утримання (для молодих суддів) спеціальною системою накопичувальних внесків для суддів, яка буде додатково фінансуватися з державного бюджету. Це забезпечить соціальну й економічну справедливість у питаннях призначення пенсій суддям.

Провівши огляд впливу пенсійної реформи на питання пенсійного забезпечення суддів, можемо виділити такі тенденції подальшого розвитку пенсійного забезпечення суддів:

- збереження альтернативних виплат у формі довічного грошового отримання;
- щодо молодих суддів переведення на частково накопичувальну пенсійну систему з подальшою можливою ліквідацією соціальних виплат у формі грошового утримання;
- забезпечення високого рівня заробітної плати як бази для пенсійного страхування суддів;
- фінансування додаткових виплат суддям, які не призначаються у загальному порядку як інші пенсійні виплати, коштами державного бюджету;
- переведення суддів на загальні умови пенсійного забезпечення із збереженням довічного грошового отримання як засобу забезпечення соціально-правового статусу будь-якого судді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 2148–VIII // Урядовий кур'єр. – 2017. – № 191.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – С. 7. – Ст. 545.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49. – Ст. 376.
4. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.